

УДК [39+72]-057.4(477)"19/20"Я.Тарас
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2024.05.992>

БАГАТОВЕКТОРНА НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОФЕСОРА ЯРОСЛАВА ТАРАСА

Володимир ДЯКІВ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9513-4364>

кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник,
Інститут народознавства НАН України, відділ етнології сучасності,
проспект Свободи, 15, 79000, м. Львів, Україна;
старший викладач, Національний університет
«Львівська політехніка»,
катедра української мови Інституту гуманітарних
та соціальних наук,
вул. С. Бандери 12, 79013, Львів, Україна,
e-mail: d.v.m.1029@gmail.com

Актуальність теми зумовлена ювілейною датою — 80-річчям від дня народження професора Ярослава Тараса. Це важлива подія, яка надає можливість підсумувати науковий доробок вченого, оцінити його внесок у розвиток української науки та культури, а також вшанувати його досягнення.

Об'єктом дослідження є найважливіші віхи наукової діяльності Ярослава Тараса, які характеризують його багатогранність та внесок у різні сфери знання. *Предмет* дослідження охоплює наукову спадщину вченого в таких напрямках, як дослідження генези сакральної дерев'яної архітектури України та Молдови, вивчення традиційної культури радіоактивно забруднених територій Чорнобильської зони, а також його науково-організаційну діяльність на посаді завідувача відділу етнології сучасності Інституту народознавства НАН України.

Мета статті полягає у висвітленні багатогранної наукової діяльності Ярослава Тараса — видатного архітектора, етнолога, педагога, Лауреата Національної премії України в галузі архітектури, член-кореспондента Української Академії архітектури, професора, доктора історичних наук та завідувача відділу етнології сучасності Інституту народознавства НАН України. *Джерельною базою* праці стала переважно наукова література з цієї тематики. При аналізі відповідних матеріалів було застосовано головні порівняльно-типологічні та історично-культурологічні методи, а також до певної міри структурно-типологічний, географічний та інші методи етнології.

Ключові слова: Ярослав Тарас, етнологія, народна архітектура, сакральна архітектура, Інститут народознавства НАН України, Національний університет «Львівська політехніка».

Volodymyr DIAKIV

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9513-4364>

PhD of Philological Sciences, Senior Researcher Fellow
of the Ethnology Institute of the National Academy of
Sciences of Ukraine,

15, Svobody Avenue, 79000, Lviv, Ukraine;

Lviv Polytechnic National University, department of the
Ukrainian language

Institute of Humanities and Social Sciences,

12, Bandera street, 79013, Lviv, Ukraine,

e-mail: d.v.m.1029@gmail.com

MULTI-FACETED SCIENTIFIC ACTIVITY OF PROFESSOR YAROSLAV TARAS

Introduction. The relevance of the topic is determined by the anniversary date — the 80th anniversary of the birth of Yaroslav Taras. This is an event of paramount importance, as it provides an opportunity to review the scholar's scientific heritage, evaluate his contribution to the development of Ukrainian science and culture, and also honor his achievements.

Problem Statement. The object of the study is the most prominent milestones of Yaroslav Taras's scientific activity, which characterize his versatility and contribution to various fields of knowledge. The subject of the study encompasses the scientific heritage of the scientist in such areas as the study of the genesis of sacred wooden architecture in Ukraine and Moldova, the study of the traditional culture of the radioactively contaminated territories of the Chernobyl zone, as well as his scientific and organizational activities in the position of a Head of the Department of Modern Ethnology at the Institute of Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine.

Purpose. The purpose of the study is to outline the multi-faceted scientific activity of Yaroslav Taras, a prominent Architect, Ethnologist, Teacher, Laureate of the State Prize of Ukraine in the Field of Architecture, Corresponding Member of the Ukrainian Academy of Architecture, Professor, Doctor of Historical Sciences, and Head of the Department of Modern Ethnology at the Institute of Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine.

Materials and Methods. The source base of this work consists predominantly of scientific literature on the matter. While analyzing relevant materials, the article uses for the most part comparative-typological and historical-cultural methods, but also structural-typological, geographical and other methods of ethnology to a certain extent.

Conclusion. The article concludes with a discussion of Yaroslav Taras's undeniably well-deserved recognition in the scientific community. This is evidenced, in particular, by numerous diplomas from the National Academy of Sciences of Ukraine and the Ministry of Emergency Situations, award «For Professional Achievements» from the National Academy of Sciences of Ukraine, letters of thanks and certificates from the Institute of Theory and History of Architecture of Lviv Polytechnic National University, as well as sincere respect and unquestioning authority from colleagues as a result of long-term cooperation and active participation of Yaroslav Taras in field researches.

Keywords: Yaroslav Taras, ethnology, folk architecture, sacred architecture, Institute of National Academy of Sciences of Ukraine, National University «Lviv Polytechnic».

Вступ. Однією з особливостей наукової діяльності вченого є своєрідна багатовекторність, яка відображає різноманітні напрями досліджень та інтенси авторства. Такою багатогранною постаттю у науковому світі є професор Ярослав Тарас, чий науковий пошук охоплює широкий спектр тем, від фундаментальних досліджень до прикладних розробок. Його активність у наукових дослідженнях вражає своєю різнобічністю, охоплюючи різні галузі науки та техніки.

У цій статті проаналізований науковий доробок Ярослава Тараса, зосереджена увага на основних напрямках його досліджень та внеску в розвиток сучасної науки. Особлива увага приділена багатовекторній природі його наукової діяльності, що дає змогу відстежити динаміку та еволюцію його наукових інтересів. Також розглядається вплив його робіт на розвиток відповідних галузей та їх актуальність у сучасному науковому дискурсі.

Цей аналіз не лише підкреслює багатогранність наукової діяльності професора Ярослава Тараса, а й сприяє глибшому розумінню ролі багатовекторного підходу в сучасних наукових дослідженнях.

Актуальність теми зумовлена ювілейною датою вченого (80-річчям від дня народження), що дає можливість до певної міри підсумувати його науковий доробок, оцінити внесок в українську науку та культуру, вшанувати досягнення.

Об'єктом дослідження стали найважливіші віхи наукової діяльності Ярослава Тараса, що характеризують його багатогранність та внесок у різні сфери знання. *Предмет дослідження* — наукова спадщина вченого, зокрема що стосується генези сакральної дерев'яної архітектури України та Молдови, традиційної культури радіоактивно забруднених територій Чорнобильської зони, а також його науково-організаційна діяльність на посаді завідувача відділу етнології сучасності Інституту народознавства НАН України.

Метою статті є висвітлення багатогранної наукової діяльності Ярослава Тараса — видатного архітектора, етнолога, педагога, Лауреата Національної премії України в галузі архітектури, член-кореспондента Української Академії архітектури, професора, доктора історичних наук та завідувача відділу етнології сучасності Інституту народознавства НАН України.

Джерельною базою праці є переважно наукова література стосовно цієї тематики. У статті при аналізі відповідних матеріалів було застосовано головню порівняльно-типологічний та історико-культурологічний *методи*, а також до певної міри структурно-типологічний, географічний та інші *методи етнології*.

У висновках статті розглянуто безумовно заслужене визнання Ярослава Тараса у науковому середовищі, про що промовисто свідчать, зокрема, численні Почесні грамоти НАН України, Міністерства з надзвичайних ситуацій, Відзнака НАН України «За професійні здобутки», подяки та грамоти від Інституту теорії та історії архітектури НУ «Львівська політехніка», а також — щира повага та беззаперечний авторитет від колег за багаторічну співпрацю й активну участь у польових дослідженнях.

Основна частина. 1 жовтня 2024 року виповнюється 80 років відомому українському вченому, історичному етнологу й архітектору, педагогу, доктору історичних наук (2011 р.), професору (2012 р.), кандидату архітектури (1980 р.), *maitre de conference* (1987), члену спілки архітекторів України (1976), почесному доктору Державного науково-дослідного інституту теорії та історії архітектури і містобудування (2002), члену-кореспонденту Української академії архітектури (2003), дійсному члену, голові Секції фольклору та етнографії Наукового Товариства ім. Шевченка (2014), лауреату Державної премії України в галузі архітектури (2009 р.) Ярославу Миколайовичу Тарасу.

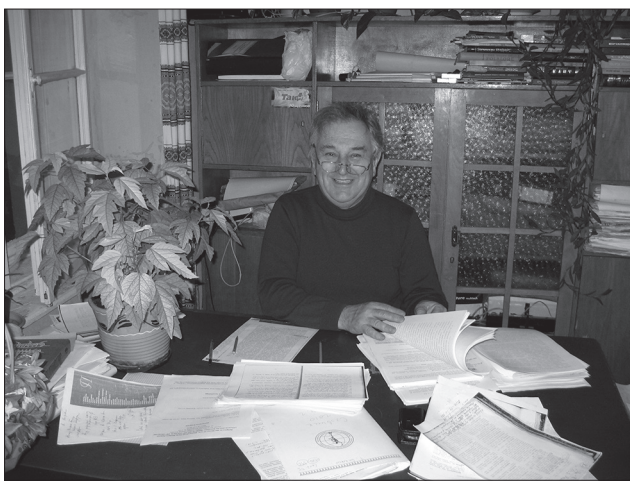
Народився він у Відні (Австрія). Світогляд майбутнього вченого виформовувався у щирій родинній атмосфері.

Науково-пізнавальний досвід Ярослава Тараса здобувався і своєрідно доповнювався, зокрема освітніми знаннями. А поглиблювалися ці знання майбутнього вченого у Львівському політехнічному інституті (1968 р.), в аспірантурі Київського науково-дослідного інституту містобудування (1969 р.), в Київському державному університеті та університеті Поля Валері у Франції (1986—1987 рр.) тощо.

Цей науково-пізнавальний досвід і професіоналізм буде постійно доповнюватися та вдосконалюватися, зокрема на посадах старшого архітектора, начальника Архітектурно-планувального відділу міста Кишинєва — у 1968—1972 рр. (де Ярослав Тарас брати-

Іл. 1. Майдан Незалежності у Києві. Працівники Інституту народознавства НАН України — учасники Помаранчевої революції. Зліва направо: В. Дяків, Я. Тарас, М. Балагутрак, В. Білоус, Р. Гузій. Листопад-грудень, 2004 р.

Іл. 2. Я. Тарас за робочим столом у відділі етнології сучасності Інституту народознавства НАН України. 2010 р.

Іл. 3. Проф. Ярослав Тарас серед колег-етнологів у День свого ювілею: стоять зліва-направо: В. Сивак, О. Серебрякова, В. Яремчук, М. Балагутрак, Г. Виноградська, В. Романів, Н. Боровець, В. Дяків, М. Шульга, О. Остапик, Л. Горощко-Погорецька, Р. Гузій; сидять зліва-направо: Л. Яринич, В. Тарас, Я. Тарас, Л. Павлюк, С. Павлюк. 1 жовтня 2024 року. Львів, Інститут народознавства НАН України.

ме діяльну участь у розбудові цього міста та реставрації пам'яток архітектури Молдови, стане автором 20 проєктів архітектурних споруд); старшого викладача, доцента, заступника декана архітектурного факультету Кишинівського політехнічного інституту, зокрема стане одним із його засновників (1972—1987 рр.), *maitre de conference* м. Орана в Алжирі (де візьме участь у чотирьох наукових експедиціях у Сахару); старшого наукового співробітника відділу етнології сучасності Інституту народознавства Національної академії наук України (1992—2002 рр.), завідувача цього ж відділу (з 2002 року і дотепер).

Вчений активно популяризує наукові знання на міжнародних конференціях і симпозиумах, у засобах масової інформації, підтримує науково-творчі зв'язки з українськими і зарубіжними вченими.

Ярослав Тарас принципово обстоює наукові позиції, є стійким і послідовним у суспільній національно-патріотичній орієнтації (Іл. 1).

Винятковою для української науки і культури є активна позиція професора Я.М. Тараса у сфері науково-організаційної роботи. Відомий сучасний вчений-етнолог академік НАН України Степан Павлюк справедливо зазначає: «У певних складних обставинах, коли Інститут народознавства виконував Державну програму на мінімізацію втрат народної культурної спадщини у радіоактивній Чорнобильській зоні, Ярослав Тарас проявив високі морально-етичні принципи, національну, громадянську гідність і одержимість українського вченого-етнографа, очоливши експедицію вчених з нашого Інституту та багатьох інших вузів України. Наслідки багаторічної польової праці в радіаційно забрудненій зоні Полісся виявилися унікальними — насправді зафіксовані дані й зібрані речові пам'ятки життєдіяльності поліщуків, які складають фундаментальний масив інформації про величну традиційну культуру місцевого українського населення. Добрі знання та навички у практичному застосуванні комп'ютерної графіки знадобились для укладання класифікації об'єктів національної культурної спадщини, що дало змогу створити системну електронну базу даних, зібраних за час тривалих багаторічних наукових експедицій» [1, с. 7—8].

Справді, керівництво та безпосередня участь у комплексному історико-етнографічному дослідженні традиційної народної культури радіоактивно забруднених зон українського Полісся у 1994—2003 ро-

ках належить до особливих заслуг Ярослава Тараса. В його активі понад 300 обстежених поліських сіл, декілька тисяч пройдених у чорнобильській зоні кілометрів, дослідження та фіксація в рисунках та описах обмірів сотень традиційних хат і господарських будівель, десятків сакральних споруд і сільських кладовищ. Від місцевих мешканців та в середовищі переселенців учений записав оригінальний етнографічний матеріал з народного будівництва, гігієни, народної екології.

Без перебільшення можна стверджувати, що Ярослав Тарас — єдиний архітектор в Україні, який проводив польові дослідження у найбільш забруднених частинах Чорнобильської зони, де дозиметри фіксують до 2000 мікрорентген на годину або й більше. Саме завдяки йому Чорнобильський науково-інформаційний фонд етнокультурної спадщини має сьогодні своєрідний літопис народного будівництва Середнього Полісся, сакральної архітектури та історії церкви на Поліссі. Одночасно з дослідженням народної архітектури та інших ділянок традиційної культури Ярослав Тарас плідно працював як професійний фотограф. Результатом його роботи є тисячі світлин, що зберігаються в науковому архіві МНС України. Ці, глибокі за змістом, фотографії експонувалися на виставках з нагоди 10-х, 15-х, 20-х, 25-х, 30-х роковин Чорнобильської трагедії.

До 25-х роковин аварії на ЧАЕС він підготував дві фотовиставки пам'яток традиційної культури Полісся, зібраних під час експедицій Інституту народознавства НАН України, які демонструвалися одночасно у Львові та Німеччині. До 30-х роковин аварії на ЧАЕС Ярослав Тарас підготував фотовиставку, низку статей та монографію «Мікрорентгени української пам'яті» (2016, 113 с.; 2017, 112 с.).

Ярослав Тарас був відповідальним виконавцем першого галузевого класифікатора об'єктів етнічної спадщини Полісся, призначеного для створення автоматизованої інформаційної пошукової системи.

Під керівництвом Ярослава Миколайовича Тараса було завершено опрацювання польового матеріалу (87 томів) стосовно комплексних експедицій у Чорнобильську зону.

Ярослав Тарас є багатолітнім керівником відділу етнології сучасності, дійсним членом Наукового Товариства ім. Шевченка, а з 2014 р. і дотепер є незмінним головою його Секції етнографії та фоль-

Іл. 4. Актובה зала Інституту народознавства НАН України. Працівники відділу етнології сучасності вітають директора академіка С. Павлюка з ювілеєм. Зліва направо: Я. Тарас, Р. Гузій, Т. Файник, В. Дяків, О. Серебрякова, О. Сапеляк. Січень, 2018 р.

клористики (Іл. 2, 3, 4). За участі Я.М. Тараса та його організаційними заходами ведеться підготовка чергових томів «Записок НТШ. Праці Секції етнографії і фольклористики», проводяться щорічні наукові конференції членів Секції.

З 2013 р. Я.М. Тарас активно працює як член наукової Спеціалізованої ради для захисту кандидатських і докторських дисертацій при Інституті народознавства НАН України, Інституті українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України та при Національному університеті «Львівська політехніка», є членом низки редколегій періодичних і серійних наукових видань, редактором наукових праць тощо.

Я.М. Тарас успішно керує аспірантами і докторантами, зокрема під його керівництвом уже є захищено шість кандидатських і підготовлено докторську дисертацію. Як офіційний опонент і рецензент консультує молодих науковців і здобувачів наукових ступенів.

Багатовекторна активність Ярослава Тараса відображена у виданих близько 10 монографічних працях, підготовлених у його опрацюванні книжкових видань-

Іл. 5. Учасники експедиції Покуття-2013 р. біля Ганютчиної криниці, де, за переказами, з'явився образ Матері Божої. Село Белелуя Снятинського району Івано-Франківської області. Зліва направо: Я. Тарас, архітектор Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття, О. Кузьменко, О. Серебрякова, сільський голова В. Шовкоплас, Л. Горошко, В. Романів, Р. Радович, В. Дяків

Іл. 6. Учасники експедиції Покуття-2014 р. Івано-Франківщина. Зліва направо: О. Шпак, О. Серебрякова, О. Козакевич, Л. Герус, Я. Тарас, В. Романів, О. Федорчук, Р. Радович, В. Дяків. Липень, 2014 р.

Іл. 7. Учасники експедиції Бойківщина-2018 на сходах палацу Гредлів — пам'ятки архітектури XIX століття, м. Сколе Сколівського району Львівської області. Зліва направо: О. Козакевич, В. Романів, В. Дяків, Я. Тарас. Липень, 2018 р.

нях, збірниках етнографічних і фольклорних матеріалів, фундаментальних розділах у багатьох колективних працях, навчальних посібниках і підручниках, енциклопедичних і довідкових виданнях, у доповідях на наукових конференціях і симпозіумах міжнародного та інших рівнів, численних статтях (понад 260),

опублікованих в українських і зарубіжних наукових і науково-популярних виданнях, у тому числі й іноземними мовами. У своїх працях Ярослав Тарас ґрунтовно та всебічно розглядає складні питання історії архітектури, генези дерев'яного сакрального будівництва на українських землях. Висновки ґрунтуються на літописних, архівних, літературних джерелах, широкому польовому матеріалі, який зібрав автор.

Важко переоцінити справді видатний внесок Я.М. Тараса в народознавчу науку з питань історії сакральної та народної архітектури. Під його керівництвом систематично проводяться етнографічні експедиції не лише в різні області України, а й за кордон — у Молдову, Польщу. Матеріали цих експедицій є унікальним важливим джерелом для майбутніх дослідників (Іл. 5, 6, 7).

Ярослав Тарас належить до тієї величини вчених, творчі ідеї яких формують перспективні напрямки дослідження у вітчизняній науці, спрямовують сучасну наукову думку у вагоме результативне русло. Учений виступив потужним генератором ідей в українській історико-архітектурній науці, заклав надійні підвалини для подальших досліджень, намагаючись вивести українську архітектуру та етнологію на широкий шлях сучасних теоретичних надбань. Напрацювання вченого стали відправною точкою в українській історико-архітектурній галузі XXI століття. Він ніколи не обмежується голими теоретизуваннями, а своїми працями веде до глибокого та аргументованого аналізу архітектурних та етнографічних джерел, традиційних явищ та інновацій.

У 2017 році Я.М. Тарас удостоєний Почесної по-
дяки Президії НАН України та ЦК Профспілки
НАН України.

Такі монографічні дослідження Я.М. Тараса як
«Пам'ятники архітектури Молдови (XIV — поча-
ток XX століття)» (1986, 247 с.), «Сучасна архітек-
тура молдавського села» (1986), «Таємниці бабуси-
ної скрині» (1991, 204 с.), «Українська дерев'яна са-
кральна архітектура. Ілюстрований словник-довідник»
(2006, 584 с.), «Сакральна дерев'яна архітектура
українців Карпат. Культурно-традиційний аспект»
(2007, 640 с.) та інші уже стали відомими не тільки
для науковців, а й для ширшого загалу і, незважаю-
чи на час та обставини, в яких були видані декотрі з
них, не втратили своєї актуальності й до сьогодні.
Деякі, цілком доречно і заслужено були перевидані з
певними доповненнями, як-от: «Таємниці бабусиної
скрині» (1991, 204 с.; 2014, 272 с.; 2015, 272 с.).

Останнім часом виходять монографічні досліджен-
ня «Мікрорентгени української пам'яті» (2016,
113 с.; 2017, 112 с.), «Архітектура дерев'яних хра-
мів українців Карпат: культурно-традиційний ас-
пект» (2018, 672 с.) та інші праці.

Окремі віхи творчості Ярослава Тараса уже роз-
глянуті у відповідних розвідках. При цьому найбільше
уваги приділено аналізу досліджень вченого з галузі
архітектури. Так, зокрема, Степан Павлюк у своїй
праці розглядає цей аспект діяльності Я.М. Тараса.
При аналізі процесу становлення та наукового до-
робку Ювіляра автор влучно зауважує, що Ярослав
Тарас справді присвятив своє життя служінню укра-
їнській культурі, а його дослідження української са-
кральної архітектури є без перебільшення унікальни-
ми у вітчизняній історико-етнографічній науці [1].

Предметом ґрунтовних праць вчених стали й ет-
нологічні дослідження Ярослава Тараса [див., зо-
крема, про це: 1—4].

Висновки. Як видно з наведених матеріалів, се-
ред творчого наукового надбання Ярослава Тараса
особливе місце займають його історико-архітектурні
праці. Вони генерують ідеї та окреслюють напрями
для подальших досліджень.

Безумовно заслужене визнання здобув Ярослав
Тарас у науковому середовищі. Про це промовисто
свідчать, зокрема, численні Почесні грамоти НАН
України, Міністерства з надзвичайних ситуацій, Від-
знака НАН України «За професійні здобутки», по-

Іл. 8, 9, 10. Ярослав Тарас і Володимир Дяків у коридорах
Національного університету «Львівська політехніка». 23 ве-
ресня 2024 р.

дяки та грамоти від Інституту теорії та історії архітектури НУ «Львівська політехніка», а також — щира повага та беззаперечний авторитет від колег за багаторічну співпрацю й активну участь у польових дослідженнях.

Автор цих рядків має щастя бути знайомим з Ювіляром ще десь з 2001 року — часу вступу в аспірантуру Інституту народознавства НАН України, і не зі слів знає про такі його риси характеру, як виняткова щирість, порядність, людяність у відносинах з іншими, у тому числі колегами (Л. 8, 9, 10).

Своїм життям, вчинками, людяністю, науковою та громадською діяльністю Ярослав Миколайович Тарас залишається зразком, з якого варто і потрібно брати приклад, особливо в теперішні, вкрай складні для нашої держави часи.

Щиро бажаємо професорові Ярославу Миколайовичу Тарасу ще багато років плідної праці, міцного здоров'я, успішного здійснення нових його творчих задумів, нових звершень на обраному нелегкому науковому шляху.

З роси Вам і з води, дорогий наш Ювіляре!

1. Павлюк С. Унікальні дослідження української сакральної архітектури. *Народознавчі зошити*. 2015. № 1 (121). С. 5—8.
2. Омеляшко Р. З любов'ю до народу і до професії. *Народознавчі зошити*. 2004. № 5—6. С. 816—822.
3. Балагутрак М. Два рамена наукової діяльності Ярослава Тараса. *Народознавчі зошити*. 2015. № 1 (121). С. 9—15.
4. Балагутрак М. Самовідданий у праці для народу і науки (до 75-річного ювілею професора Ярослава Тараса). *Народознавчі зошити*. 2019. № 6 (150). С. 1721—1730.

REFERENCES

- Pavlyuk, S.P. (2015). Unique studies of Ukrainian sacred architecture. *The Ethnology Notebooks*, 1 (121), 5—8 [in Ukrainian].
- Omeliashko R. (2004). With love for the people and for the profession. *The Ethnology Notebooks*, 5—6, 816—822 [in Ukrainian].
- Balahutrak, M.P. (2015). Two shoulders of Yaroslav Taras's scientific activity. *The Ethnology Notebooks*, 1 (121), 9—15 [in Ukrainian].
- Balahutrak, M.P. (2019). In selfless work for the people and science... (75-year anniversary of Prof. Yaroslav Taras). *The Ethnology Notebooks*, 6 (150), 1721—1730 [in Ukrainian].